

משמע דלכא ע"ל הפנויה אסור מעיקר דינא, וביאר שם בבתי
כהונה דס"ל להרמב"ם דחייבי לאוין הוה בכלל עריות ויהרג ואל
יעבור, אמנם בספר החינוך מזהיר ר"י כחב דחייבי לאוים אינם
בכלל עריות ליהרג עליהם, ועיי"ש בחינוך (בהוצאת מכון ירושלים)
בהמשך דבריו שכתב דאין "מורין" לו כן, והיינו דבית דין לא נוטין
ע"ה חזקה, אבל אם הם רוצים בעצמם לעשות כן מותר להם, שו"ר
ברמב"ם פרנקל שבהרצה ספרים נוסחת הרמב"ם בכל ההלכה
"שאין מורין לו כן", וזה כאמור בחינוך, ולהרב בתי כהונה היה
הגירסא כספרים דידן דברישא כתב הרמב"ם ימות ואל תבעל לו,
ורק אח"כ חילק הרמב"ם וכתב דאין מורין כן, ויעוין בספר מגדל
עוז להיעב"ץ באבן בוחן פינה א' אות י"ג, ובהגהות המהר"ם יפה
בפתחתא לשו"ת מהר"ם אור"י סימן רמ"ד שהאריכו בהאי ענינא
ומקצת מדבריו נאמרו שם. ובספר חכמת שלמה בשו"ע סימן
תכ"ה הוכיח מדינא דפגם משפחה דבמקום שיש לאדם בושא וכגון
זקן ואינה לפי כבודו פטור מלהזיל לחבירו, וכבר תמחו עליו טובא,
ואכמ"ל, ולפמשנ"ת ליכא לאוכחיה מקוויין לפקו"נ דעלמא,
ובמקום דהוה פקו"נ חייבים באמת להזיל גם באופן שיהא עי"ו
פגם משפחה.

ז) ויעוין ביבמות מב,ב אמר רבי אשה בושא לזכר לבית דין
[ולתבוע ממון מהיורשים לזון את בנה] והורגת את
בנה שימות ברעב, עיי"ש, ולכאורה חזין בזה דכל שיש לאדם בושא
אינו עובר משום לא תעמוד על דם רעד, אכן בודאי דתמיה טובא
לומר כן ובפשוטו יש לומר דאח"כ שאסור לאשה לנהוג כן וחייבת
לדאוג ולעשות כל מה שיכולה כדי לזון את בנה, אולם מ"מ חששו
חז"ל שמא כיון דאשה בושא יסתכן הולד, ולכן גזרו שאסור לישא
למעוברת חבירו, עוד נראה דבאמת הדבר צריך פירוש וביאור היאך
יתכן כזאת בישראל שחראה האם את עוללה ופרי בטנה הולך ומת
ברעב לנגד עיניה ולא תבקש מהיורשים ממון לזון אותו משום
הבושה, והרי זה כנגד הטבע שברא הקב"ה בעולם שמוכנה כל
אשה להקריב נפשה וגופה כדי לזון את בנה, וע"כ נראה דבודאי
שתזון את בנה אבל כיון שנכסיה מועטים הרי שתצטמצם בדבר,
ומשום הבושה לבקש מהיורשים תסמוך על זאת שלא ייזק הולד
בהכי, וחששו חז"ל שמא הולד ימות, כי לא יקבל מזון די צורכו.

זאת לעצמו, וכדאמרן, [שו"ר באגרות משה יו"ד חלק ב' סימן
קע"ד ענף ג' בד"ה וראיית החכמת שלמה, דביאר דפגם המשפחה
חשיבא כמתרפא בגילוי עריות עיי"ש, ולא הבנתי דבריו].

ו) ולפמשנ"ת נמצא דמאי דאמרינן ימות ואל תעמוד לפניו
ימות ולא תספר עמו מאחורי הגדר, כל זאת
היינו במקום שהאשה עצמה הייתה מסכימה לעשות כן, ומ"מ לא
התירו חכמים זאת משום האיסור שדדבר, אבל אם האשה אינה
רוצה להתבנות ומואסת לעמוד לפניו או לספר עמו, אינה חייבת
בהכי, כיון דהוא מתאווה לדבר שאינו שלו, אכן לפ"ו יש לעיין בהא
דמשני בגמרא דלמ"ד פטירה הייתה מ"מ לא התירו הדבר משום
"פגם משפחה" ופירש"י שהיו נושין בדבר, והרי לכאורה אם
האשה חפצה בזאת א"א לעכב עליה לעשות כרצונה משום פגם
משפחה, וצריך לומר דהבחייתא והסוגיא דשו"ט אם תעמוד לפניו
או תספר עימו היינו שהיה על הבית דין לומר להם שדבר זה
מותר ושיעשו כן אולי עי"ו יצריא, ובה משני דלא הניעו בית דין
לעשות כן משום פגם משפחה, דהואיל ואין האשה חייבת להזיל
אדם שמתאווה לדבר שאינו שלו, אין ענין לבית דין להניע להם
לעשות כן, כי בזה אנו גורמים פגם משפחה, או כדי שלא יהיו
בנות ישראל פרוצות בעריות, - ונראה דאם היה כאן חיובא דהלל
נפש לא היינו מתחשבים בפגם משפחה, וגם לא היינו מתחשבים
בטעמא שלא יהיו בנות ישראל פרוצות בעריות, דאין בטעמים אלו
לדחות פקו"נ אשר דוחה לכל התורה, אלא דבנידון דהכא בלא"ה
אין האשה חייבת לעשות כלום להללם שהוא מתאווה לדבר שאינו
שלו, וכל הנידון הוא מ"ט לא הניעו חכמים לעמוד לפניו או לספר
עמו, והגם דאינה חייבת בהכי מ"מ עלינו להשתדל להזיל נפש
מישראל, ועל זה אמרינן דלא עבדינן עיצות אלו שהרי יש בהם פגם
משפחה או חשש דפריצות, ולהאמור נמצא דאם האשה רוצה
לעשות כן מזה עצמה כי חסה על נפשו מותר לה, והכי דייקא
לשון הרמב"ם בפ"ה מיקודי התורה "ואפילו לדבר עימה מאחורי
הגדר אין מורין לו בזה, וימות ולא יורו לדבר עימה מאחורי
הגדר", ולא כתב הרמב"ם דאסור אלא "דאין מורין לו", והבן,
שו"ר בשו"ת בתי כהונה שצ"ן לדבריו בגליון רע"א צו"ד סוף
סימן קנ"ו שכבר ביאר לדברי הרמב"ם כעין משנ"ת [וברמב"ם

סימן נה

עד כמה חייב אדם לטרוח ולהצטער כדי להציל לחבירו

גופו, ומשני אי מהתם הוה אמינא הני מילי בנפשיה אבל מיטרח
ואגורי אימא לא, קמ"ל, - ומצינו בפוסקים כמה שיטות עד כמה
חייב אדם לטרוח כדי להציל חבירו מסכנה, ונפרטם מהקל לחמור.

א) יעוין בסנהדרין עגא דמקשינן למאי בעינן לקרא דלא
תעמוד על דם רעד שחייב להזיל לחבירו הטובע בנהר
חיפו"ל מהא דילפינן בהצנחא אבידה והשבותו לו לרבות אבידת

בסימן רמ"ד, וכן נקט במנח"ש ח"ב סימן פ"ו אות ד', (בהוצאה החדשה מצני המחבר), והביא שם דהגר"י סלענטר זצ"ל הרבה הסתפק בענין זה.

ג) ובפתחי תשובה ביו"ד סימן קנ"ז ס"ק ט"ו הביא שנחלקו קמאי אם חייב אדם לסכן אבר ידיה עבור הכלל חבירו, ובפסקי המהר"ם רקאנטי נקט דחייב [והעמקנו לדבריו בסוף הסימן], והרדב"ז חלק עליו, - ולכאורה משמע דזה ודאי שחייב להוציא לזאת טפי מחומש, שהרי אבוד אבר מגופו הוא כיותר מחומש ממונו, וכדכתב בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קע"ב דחולה שנמצא בבית חולים ויש לו צער רב ללכת משם לשמוע חקיעת שופר, דכיון שאין אדם חייב להוציא יותר מחומש לקיום מצוה, כל שצער זה שקול אצלו כחומש ממונו פטור מהמצוה, - וממילא אם להציל חבירו היה צוה שיעור דחומש שוב אין מקום לדון אם חייב אדם להפסיד אבר כדי להציל לחבירו, ויעיון בסמ"ע בסימן תכ"ו שנחלקו הראשונים אם חייב אדם להכניס עצמו בספק סכנה כדי להציל לחבירו, ולכאורה משמע דזה ודאי שחייב אדם להוציא על זה כל ממונו שהרי לסכן לעצמו הוא חמור טפי מאשר להוציא כל ממונו, וכל אשר לו יתן האדם בעד נפשו.

ד) ויעיון בבית שמואל באבדע"ז סימן פ' סעיף י"ב שצער ידיה קודם להצלת חבירו, וכדס"ל לרבי יוסי בנדרים שכניסה ידיה קודם להצלת אחרים שימותו בצמא, אמנם כבר האריכו באחרונים להשיג עליו [והבאנו לדבריהם בסימן נ"ח], ובהעמק שאילה בפרשת שלח סימן קכ"ט אות ד' כתב שחייב אדם לקבל על עצמו כל צער שבעולם כדי להציל לחבירו, שכן כתב רש"י חזור על "כל הצדדין" שלא יאבד דם רעך, ולפ"ז נראה דבדואי וכ"ש שחייב להוציא לזאת כל ממונו. (78)

ב) בשו"ת חות יאיר סימן קמ"ו כתב דלולא שכחנו כל הפוסקים שחייב אדם להפסיד ממון ולשכור פועלים להציל לחבירו הטובע בנהר, היה אפשר לומר שאינו מחויב להפסיד משלו אם יודע שאין לחבירו להחזיר, דלא ריבחה תורה רק לטרוח עבורו דומיא לדבר בכבוד אב דקיי"ל משל אב, עכ"ל. ויעיון ציד רמ"ה שם בסנהדרין דמשמע כן בדבריו דלא ילפינן מקרא אלא דחייב לטרוח ולשכור פועלים, אבל לא חייב להוציא ממונו כדי להציל לחבירו, ולכן רק קאמרינן בגמרא דחייב למטרח ולאגורי ולא קאמר דחייב לאזליה בממוניה, (78) אמנם כבר כתב החות יאיר שכל הראשונים כתבו שחייב אדם להפסיד ולהוציא ממון כדי להציל לחבירו, אולם לא נחפרש עד כמה השעור בזה, דמצינו במצוות עשה שחייב להוציא עד חומש, ובמצוות לא תעשה חייב להוציא כל ממונו, וא"כ לאחר דמרבינן מקרא דלא תעמוד על דם רעך שחייב גם להוציא ממון יש לדון אם חייב רק עד חומש או דנימא דהוה כשאר חייבי לאוים שחייב להוציא כל ממונו, והנה יעיון בהגהות רע"א ביו"ד סימן קנ"ז סעיף א' שהביא שנחלקו הפוסקים בלאו שהוא בשו"א"ת אם צריך להוציא כל ממונו או רק עד חומש, ועיי"ש גם בגליון המהרש"א, ולפ"ז בלאו דלא תעמוד על דם רעך שהוא בשו"א"ת חלי בזה, וכן כתב בפתחי תשובה ביו"ד סימן רנ"ב ס"ק ד', אמנם לשון רש"י בסוגיין בסנהדרין "לא תעמוד על דם רעך לא תעמוד על עצמך משמע, אלא חזור על כל צדדין שלא יאבד דם רעך", משמע דהכא הוה רבוי בפנ"ע שחייב לחזור על כל הצדדין, וא"כ בפשוטו נכלל בזה שחייב להוציא לזאת כל ממונו, וכבר האריך בזה בשו"ת מהרש"ם ח"ה תשובה נ"ד, [וציין לדבריו במנחת שלמה ח"א סימן ו' עמ' מ"ב]. ובשו"ת זרע אמת ח"ב סימן נ"א בסוף התשובה כתב שצריך להוציא כל ממונו וכשאר כל חייבי לאוים, וכן צידד בהגהות המהר"ם יפה בפתיחה לשו"ת המהר"ח או"ו

(78) והדברים צריכים עיון דכיון דחייב איזה גופיה להציל חבירו הטובע בנהר הגם שיש בזה טירחה, מהיכי חימי שלא יהא חייב לטרוח ולהוציא פועלים, והרי ל"ה ההצלה מצוה ש"בגופו", אלא שיעשה מה שיכול להצלת חבירו, ולכאורה גם בהצלת חבירו הטובע פועלים כשאין יכול להשיג בעצמו [באופן שלא יהא לו בזה הפסד ממון שיחזור ויוציא מהבעלים], וכהן שרואה אצידה בבית הקברות מחויב לטרוח וליילך לקרוא לישראל או אף לעכו"ם להשיג האצידה, שהרי השבת אצידה ל"ה מצוה שנגופו אלא שחייב לראות ולדאוג שתחזור האצידה לבעלים, - וא"כ למאי צויר צדדין קרא דלא תעמוד על דם רעך, חיפול משום השנה דגופו, וצ"ע. שו"ר בספר משפט האצידה סימן רנ"ט בשע"ז אות ט"ו דנסתפק כשאין יכול להחזיר האצידה בעצמו אם חייב לבקש מחבירו.

(79) וראיתי בספר נשמת אברהם ח"ה עמוד קנ"ב שהביא משמיה דהגר"ש אלישיב שליט"א דהחיות הוא רק עד חומש, - ותמה אני מ"ט היקל בזה, והרי מהא דשו"ט קמאי אם חייב אדם לסכן עצמו כדי להציל לחבירו, וכן אם חייב להפסיד אבר, הרי זה ודאי שחייב להוציא כל ממונו להציל לחבירו, וכמשנ"ת, והבאנו להלן שכן כתב החפץ חיים בספרו אהבת חסד, וא"כ מנלן להקל עד חומש, וי"ש כאן כלל דספק ממון להקל דהמוציא מחבירו עליו הראיה, שהרי אין כאן נידון דממון אלא עד כמה הוא חייב המצוה דלא תעמוד על דם רעך, והוה לן למימר דספיקא דאורייתא לחומרא, וכ"ש כשהדבר טוע לפקו"ר דחבירו הרי עליו להחמיר בפקו"ר - ובדרשנו של הגה"צ מבילגוריא שנאמרה בבדאפעשט בשנת תש"ד בצמנע שנת העם הגדול, [ונדפסה שם בתורת דרך צדיקים] פירסם פסק הלכה בשם אחי הגדול קדוש ה' האדמו"ר מהר"א מבעלזא זצוקלה"ה, שאע"פ שאמרו חכמנו אל יבזו יותר מחומש, מחויב אדם לפזר כל היטו להצלת נפשות, ואפילו אם יתן איש כל הון ביתו עדיין לא ילא די חיבתו ומחויב עוד להשתדל ולחזור על הפתחים ולדפוק על בתי נדיבים, עיי"ש באורך, וכן הוא בשו"ת שאילת יעב"ץ ח"א סוף סימן ג' בד"ה ועוד נ"ל, [וכן כתב לי רבנו הגר"ח קנבסקי שליט"א "דלכאורה צריך ליתן כל ממונו"] שו"ר בשו"ת החכם סופר חו"מ סימן קע"ז דבלאו דלא תעמוד על דם רעך צריך ליתן כל ממונו, אולם הוסיף דכל זאת היינו ליחד דאף כשיטת כל ממונו אין חשש שאח"כ ימות ברעב אלא היטור יפרנסו, אולם על הציבור לא נאמר שיטת כל ממונם לפדות השבוי שהרי יש בזה סכנת נפשות שימותו חלק מהם ברעב, - אמנם לפ"ז יש להתבונן בזה דהמהר"א מבעלזא פירסם בשנת העם שחייבים ליתן כל ממונו להצלת הנפשות, והתם היה זה

תעמוד על דם רעך שפיר י"ל שאינו מחויב להוציא טפי מחומש וגם אינו חייב לסבול צער רב.

(ו) ויערוך בשמ"ק שם בב"מ שהביא לרמ"ך דאם האחד הלך וחטף את המים מצעליו ושתאף להציל עצמו ומת בעל המים בצמא, חייב בדיני שמים דמאי חזית דדמיך קומק טפי עכ"ל, ולכאורה כוונתו שהיה מקום לומר דלכא"ל נאמר הדין דחייך קודמין לחיי חברך, ובאמת שמוטר לשני לחטוף המים מהצעלים שהרי מותר לגזול במקום דהוה פקו"נ [כאמור בשו"ע חו"מ סימן שנ"ט סעיף ד'], זה דחידש הרמ"ך דאינו כן דמיון שהוכרע דחייך קודמין לחיי חברך, א"כ המים שייכים לצעלים ואין בזה היסור לשני ליקח המים בגזילה משום פקו"נ, דמאי חזית, [וכן כתב החזו"א ביו"ד סימן ס"ט ס"ק ב', ובאג"מ יו"ד ח"א סימן קמ"ה], אכן קצ"ע לשון הרמ"ך "חייב בדיני שמים" והוה ליה למימר דקאי באיסור, ולכן נראה בכוונתו דחייב "מיתה" בדיני שמים, דחשיב כגרם רציחה שהרי ע"י שנוטל המים הרי הוא נוטל נשמתו, וכן הוא גם לשון החזו"א "והוה גזל נפש חברו", ודו"ק, - והנה הוראה לחבירו טובע בנהר ואינו מצילו עובר משום לא תעמוד על דם רעך, אבל לא מצוי שחייב על זאת מיתה בדיני שמים, ושאי הכא כשנוטל המים מחבירו כיון שע"י ימות הוה כגרם רציחה ולכן חייב מיתה בדיני שמים, וא"ש מש"כ לעיל דבן פטורה דלא ס"ל לדרשא דחייך קודמין אין הנידון בזה משום חיוב הצלה לחבירו, אלא כגרם רציחה שע"י שנוטל המים לעצמו ימות חבירו בצמא, שו"ר למו"ר באילת השחר שם בב"מ שכבר כתב כן עיי"ש. [והנה בשו"ע ריש סימן שכ"ח כתב "דהשוואל הרי הוא כשופך דמים" שמה יחלש החולה ויסתכן, וכן איתא בירושלמי, ונראה דמ"מ אינו נידון כרוצח ואינו חייב מיתה לשמים, ורק בהורג ע"י גרמא עוון הריגה בידו וחייב מיתה לשמים, וכדכתב הרמב"ם בפרק ב' מרואה הלכה ב' עיי"ש].

(ז) ולבהירות האמור הרינו להוסיף כלהלן: הטובע בנהר ונמצא שם סולם שיכול לעלות עליו ליבשה, אם נוטל הצעלים לסולמו הוה כגרם רציחה, שהרי מונע מחבירו להציל, והנה אם גם בעליו דהסולם טובעים בנהר, והסולם רעוע

(ה) והנה בגמ' בב"מ סב"א חניא שניס שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים אם שותין שניהם מתים ואם שותה אחד מהם מגיע לישוב, דרש בן פטורה מוטב שיטמו שניהם וימותו ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא רבי עקיבא ולימד וחי אחיך עמן חייך קודמין לחיי חברך, - ומשמע שאם הוא באופן שאם יתן המים לחבירו יגיעו שניהם לישוב אבל יטעו צער רב בצמא, כו"ע מודו שצריך להחלוק במים, ורק חיים ידיה קודם לחיי חברו, הרי שחייב אדם לסבול צער רב כדי להציל לחבירו, וצ"ע על הנהו פוסקים דס"ל שאין אדם צריך להוציא טפי מחומש להציל לחבירו [וכמו"כ תיקשי על הבית שמואל שנער ידיה קודם לחיי חברו], וצריך לומר דלאחר דלפינן מקרא דוחי אחיך עמן דחייך קודמין לחיי חברך, אין המכוון רק חיים ממנו, אלא כל מה שנגרך לחיי האדם הוה בכלל חייך קודמין, שו"ר בספר נשמת אברהם ח"ה חו"מ סימן תכ"ו שכבר כתב כהאי סברא משמיה דהגר"ש אלישיב שליט"א, והוסיף עוד דעני חשוב כמת ול"ה בגדר וחי אחיך עמן, [נאמנא מה שכחב שם דהלכת חבירו הוה כדן השבת אבידה ולא חייבים טפי מחומש, קשה להבין הדברים, דהשבת אבידה גם חומש לא צריך להפסיד ושלם קודם לשל חבירו, ולאחר דמרבין מקרא דחייב להוציא ממון להציל חבירו שפיר י"ל דאין בזה שעורא דחומש], עוד יש לדון דבאופן שיש במדבר רק קיתון אחד של מים, כשלוקח האחד הקיתון לעצמו אין הנידון בזה רק משום לא תעמוד על דם רעך שחייב אדם להציל לחבירו, אלא חשיבא כנוטל החיים לחבירו, והוה כגרם רציחה, וכשחבירו טובע בנהר הרי האדם שעומד שם לא מקצב למיתתו כלל ורק דחייב להצילו, אבל כשנמצאים במדבר במצב כזה שקיתון המים הוא החיים שלהם, כל שלוקח הקיתון לעצמו חשיב כגורם מותו של חבירו, ולכן ס"ל לבן פטורה שיחלוקו ביניהם ויש בזה חי שעה, ור"ע דרש דחייך קודמין לחיי חברך, אבל אם הנידון הוא רק צער הצמא, כו"ע מודו דחייב אדם להחלוק במים עם חבירו ואסור לגרום מיתה לחבירו משום צער ידיה, אבל כשאנו דנים להציל את חבירו הטובע בנהר שהוא מקרא דלא

הוראה לכלל הציבור שיעשו כולם כן, ולכאורה זה דלא כהחכם סופר, אכן יתכן לחלק בדמיון שיש לפנינו סכנת נפשות "ודאי", חייבים להציל אף שיש בזה "חשש" דסכנה של חרפת רעב, והחכם סופר מיייר בדמיון דיש רק חשש סכנה דהשבי ובה הציבור לא צריך ליתן כל ממונו דע"י יש גם להם חשש סכנת רעב, ועיין. ובערוכין מה, שני נכרים שצרו על עיריית ישראל על עסקי ממון אין מחללין שבת להלחם כנגדם, והנה החם באים ליעול הממון של הציבור כולו ומ"מ לא חשיבא כפקו"נ, ולא אמרינן שיש בזה סכנת נפשות שימותו חלק מהם ברעב, וע"כ נראה דדוקא דציבור ל"ה בכלל סכנת נפשות להיפטר ד"וחי בהם", וגם לציבור שהם עניים טובא אסור לעבוד בשבת לצורך פרנסה, ודברי החכם סופר נאמרו רק לענין מצות פדיון שבדים דל"ה אלא "חשש" סכנה, ובה אמרינן דדוקא דציבור נמי הוה חשש סכנה ואין הציבור חייבים למסור כל ממונם עבור פדיון השבוי, וראיתי בספר פאר הדור (חי החזו"א) ח"ג עמוד קפ"ד שסיפר החזו"א דמעשה בפולין שמפעל ודי מאות יהודים הולאם ע"י הממשלה ותששו שהיו צריכים כולם לעבוד בשבת ואם יסרבו יפוערו מעבודתם, ובאו הרבנים להפסיק חיים שיפרסם שאסור לעבוד בשבת, ולא נענה לבקשתם ואמר מאות יהודים מחוסרי לחם הרי זה נוגע בשאלת פקודת נפש, - וצ"ע מאי שנא מנכרים שצרו על עיריית ישראל, וצריך לומר דהחם מיייר בליכא חשש לפקו"נ ע"י העניות, והכל לפי המקום והענין, ועיין עוד שם בפאר הדור עמוד קפ"ה בענין פרנסה בשבת משום פקו"נ, ובספר מגדל עוז כבאן בוחן פינה א' אוח ל"א כתב שאינו חייב ליתן כל ממונו שלא לעבוד בל"ה בדמיון שישאר בעירום ובחוסר כל ולא יחיה לו פה לחם להחיות עצמו, דאין לך פקו"נ גדול מזה, וכיוצא"ו כתב עוד גם במור וקציעה בשו"ע סימן שכ"ט סעיף ו' דפעמים דנעילת ממונם דכל בני העיר חשיבא פקו"נ שלא יחיה להם מנין להחיות נפשם. [ועיין במג"א סימן רמ"מ ס"ק ט"ו דמי שהולך במדבר נעילת כל ממונו או בגדיו חשיבא כפקו"נ שלא יחיה לו במה להחיות לנפשו].

[אוצר החכמה]

[הגדה]

(ט) ויעוין באגרות משה יו"ד חלק ב' בסימן קע"ד ענף ד' דכתב דלאו דלא תעמוד על דם רעך הוא כשאר כל לאוים שבתורה שחייב אדם להוציא כל ממונו ולא לעבור על הלאו, אולם אינו חייב לחתוך אבר להציל חבירו שהרי בכל לאוים שבתורה אינו מחויב לחתוך אבר כדי שלא לעבור בלאו, ומה"ט גם אינו חייב להכנס בספק סכנה כדי להציל לחבירו, וכמו בשאר כל לאוים, והוסיף עוד שם באגרו"מ [בסוף הסימן] דה"ה שאינו חייב להציל את חבירו במקום שיהא לו עי"ז צער גדול אשר הוא אצלו ביותר מהפסד כל ממונו, דרך מצונו שחייב להוציא כל ממונו להציל חבירו או שלא לעבור בלאו, אבל אינו חייב בצער גדול שהוא אצלו ביותר מהפסד כל ממונו, [וכיוצא"ז כתב בהגהות המהר"ם יפה בפתיחה לשו"ת המהר"ח או"י בסימן רמ"ד], - ולפ"י יש לנו גדר ההלכה בשעור הצער שחייב האדם לסבול כדי להציל לחבירו, אמנם יש להקשות על דבריו מסוגיין ב"מ סב"א בשנים שהיו מהלכין בדרך דס"ל לכן פטורא שצריך להתחלק במים עם חבירו הגם שע"י שניהם ימותו כיון שיש בזה הלכת חיי שעה, וחזוין שחייב אדם לסבול אפילו צער של מיתה בצמא כדי להציל לחבירו, [ור"ע דפליג היינו משום דליף דחייך קודמין לחיי חבריך], וצריך לומר כדאמרן לעיל דבאופן שנמצאים במדבר וחי שניהם תלויים בקיתון המים כל שמונע המים מחבירו חשיבא כגורם מיתה לחבירו ולכן ס"ל לכן פטורא דימותו שניהם, ור"ע ס"ל דחייך קודמין, אבל באופן שהנדון הוא משום לא תעמוד על דם רעך בזה אינו חייב בצער שהוא טפי מהפסד כל ממונו, ויעוין באגרות משה יו"ד קמ"א סימן קמ"ה שהאריך בענין פלוגתא דבן פטורא ור"ע, והזכיר בדבריו להאי סב"א שצוטט המים לעצמו יש לדון דהוה כגרם רציחה, ודומה הדבר לנפל חבירו בצור מים ומסלק הסולם שלא יוכל לעלות, - אמנם כל זאת הוא שלא כדברי ההעמק שאלה שהצאנו לעיל שכתב שחייב אדם לקבל על עצמו כל צער שבעולם כדי להציל לחבירו, ומשמע שאין שעור לצער זה.

(י) שו"ר להחפץ חיים בספרו אהבת חסד ח"ב פרק כ' סעיף ב' שכתב דהא דאמרין שחייב נדקה הוא עד חומש, היינו רק כשאין בזה חשש סכנה, אבל כשהנדון הוא בעני שיכול למות ברעב או שבוי ביד עכו"ם כשיש סכנת נפשות בזה השעור הוא כל ממונו, וכדאמרין ב"מ סב"א בצרייתא דבן פטורא בשנים שהיו מהלכין בדרך ד"חייך" קודמין לחיי חבריך, אבל לא "עושרך", - הרי דס"ל שהוא חייב גמור ליתן כל ממונו, דלא ילפינן מקרא אלא דחיים ידיה קודם לחיי חבירו אבל לא ממונו. [ובספר נשמת אברהם חו"מ עמוד ר"מ הביא משמיה דהגרשו"א ז"ל, דמהפך חיים רק חזוין דמותר להוציא להלכת חבירו כל ממונו, ואין בכך האזהרה דאל יצונו יותר מחומש, אבל לא שהוא חייב בכך, - ולענ"ד לא יתכן שאמר הגרשו"א ז"ל דבר זה כמבואר למעין בספר אהבת חסד].

שאחר שיעלה הראשון יתפרק ושוב השני לא יוכל לעלות עליו, הבעלים קודמים להלכה משום דחייך קודמים, ואז לא חשיבא דגורם המיתה לחבירו כי זה זכותו ודינו שקודם להציל עצמו, ואם השני קדם ועלה בסולם ומשום כך הבעלים טבעו בנהר חשיבא כגרם רציחה, שסילק הסולם לחבירו שלא כדין ועי"ז נגרם מותו, וכן הוא גם הנידון בקיתון דמים שבמדבר, וכמשנ"ת, - והנה ברבנו חיים הלוי צראש ספרו הביא לשיטת התוס' דנשפיתות דמים במקום דהוה בשוא"ת אינו חייב למסור עצמו למיתה [ולכן בזורקים אותו על תינוק אינו חייב למסור עצמו], ותמה עליהם הגר"ח מפלוגתא דבן פטורא ור"ע בקיתון של מים דחזוין דגם בשוא"ת וגם במקום דל"ה רציחה כלל ורק משום הלכה, אם לאו מילף דחייך קודמים היה חייב למסור נפשו, עיי"ש, ולפמשנ"ת א"ש שיטת התוס' דגם התם הנידון הוא גרם רציחה, והוה כאצזרייהו דשפיתות דמים בקום ועשה, שהרי בזה ששומה המים מסלק בכך ההלכה לחבירו, ואם ישפוך המים סחם לאבוד נחשב דקעביד גרם רציחה, וכמו דהמסלק סולם מהצור ועי"ז ימות חבירו צמא דחשיבא כגרם רציחה, [ועי"ש באילת השחר שכבר העיר כן על הגר"ח, שו"ר שכבר קדם בזה בשו"ת אחיעזר יו"ד סימן ט"ז אות ה'].
(ח) ויש מקום לדון דגם הנהו דס"ל שחייב אדם לסבול צער כדי להציל חבירו מ"מ צער גדול שהוא כמיתה אינו חייב וצער זה נכלל בקרא דחייך קודמין לחיי חבריך, ומה"ט אמרינן בסנהדרין ע"ה, א צענינא דטינא שמשום פגם משפחה לא אמרינן דתינסביה להצילו, ופירש"י שהיו "בוסין בדבר", ובושה הוה צער כמיתה וכדאמרין מוטב לאדם להפיל עצמו לכבשן האש ואל ילצין פני חבירו ברבים וכתב בשערי תשובה לרבינו יונה שער שלישי אות קל"ט "כי צער ההלכנה מר ממות", שו"ר בספר מגדל עוז להיעצ"ך באבן בוחן פינה א' אות י"ג ואות פ"ג שכתב כדאמרן והוסיף "ולא מצונו שאדם חייב להציל את חבירו בציון גדול כזה שנוגע עד הנפש, כמו שאינו מחויב להצילו באבוד אבר מאיצריו, ולעמוד לפניו ערומה הוא דבר קשה כמות", - ומה"ט יש מקום לדון בהאמור לעיל בסימן נ"ד אם חייבת אשה להנשא למי שאינה חפיה בו כדי להצילו, די"ל דגם דבר זה להיות כל ימיה תחת אדם שאין רוצה בו הוה כצער מיתה, ויתכן דגם יש בזה בושה להנשא למי שאין ראוי לה לפי דעתה, והרבה יש לדון בזה עד איזה צער חייב אדם לסבול כדי להציל לחבירו, וכגון מי שנגזר עליה מיתה ע"י עכו"ם שלא כדין, ויכול השומר צבית האסורים להבריחו אבל אז יגזרו על שומר זה מאסר עולם ולא יזכה לראות שוב את משפחתו ובני ביתו, האם נימא שחייב אדם לסבול כל צער כדי להציל לחבירו, או שיש צער שהוא שקול כמיתה, וחייך קודמין לחיי חבריך.

(יא) ויעוין בהעמק שאלה להנצי"צ שאלתא ל"ח דהביא לפרוש המשנה להרמב"ם בפ"ק דפיאה דכתב דפדיון שבויים הוה כדין דדקה שאל יצונו יומר מחומש, והקשה עליו שהרי פדיון שבויים הוא בכלל פקו"נ כדאיתא בב"ב דף תב, ומאי איריא דחומש להכא [ונקט הנצי"צ לדבר פשוט דבפקו"נ חייב להוציא אפילו כל ממונו כדי להציל לחצירו], ותירך בזה הלשון "וצריך לומר שאין זה פקו"נ ממש דאינו ברור שיצא לידי כך ³¹³⁴⁵⁴⁷אלא קרוב ומעולל לבוא לזה", - וצריך ביאור ומאי אכפת לן דאינו ברור שיצא לידי כך סו"ס כיון דקרוב ומעולל לזה ג"כ חשיבא פקו"נ, דהרי אפילו משום מיעוט מחללין שבת, אמנם יעוין לעיל בסיומן א' אות י"ח שנתבאר שאין אדם חייב להוציא ממון כשיש רק חשש מעט דסכנה, וכדמצינו דמוחר לאדם להסתכן לצורך פרנסתו, ואפשר דעל דרך זה הוה נמי כוונת הנצי"צ, וצ"ע. [ובספר אהבת חסד שהבאנו לעיל כתב ג"כ בדברי הנצי"צ ולשונו ³¹³⁴⁵⁴⁷"ונראה דמירי באופן שאין נוגע לפקו"נ ממש, אבל אם נוגע לפקו"נ ממש כגון שהשבוי עומד למוות או הרעב יכול לבוא לידי סכנה אין שייך בזה שיעור חומש", - אכן יש לפרש דכוונתו דל"ה כלל פקו"נ, וכן משמע שם בהגה"ה, עיי"ש].

(יב) ובעיקר שיטת היד רמ"ה והחות יאיר שהבאנו בראש הסימן, שאין אדם חייב להוציא ממון כדי להציל לחצירו הטובע בנהר, ולא מרבינן מקרא אלא טירחה דגופיה, הדבר מתמיה מאד שיראה אדם לחצירו מת לפניו, ויכול להצילו ע"י הפסד דפרוטה שיהא פטור להציל, אמנם בלא"ה יש כאן חימה שהרי מצוה מה"ת ליתן דקה לעני ולדאוג לו לכל מחסורו, וכשם שאם רואה אדם שרעב ללחם דחייב לזונו וכדכתיב הלא פרום לרעב לחמך, הטובע בנהר דרעב לאויר לנשימה עאכו"כ שחייב להצילו, ⁽⁸⁰⁾ עוד תמוה דמפורש בש"ס בכמה מקומות שחייבים לפדות שבויים והיא מצוה רבה, ויעוין בגיטין מ"א, דאפילו במכר עצמו לנכרי כמה פעמים כל דאיכא חששא דקטלא חייבים לחזור ולפדותו, הרי שחייבים להוציא ממון להציל אדם ממימה, והיאך כתבו ביד רמ"ה ובחות יאיר שאין חייב להוציא ממון כדי להציל חצירו.

(יג) ואשר ע"כ נראה דה"נ דזה ודאי דלהציל חצירו הטובע בנהר לא גרע מליתן דקה לעני, אכן במצות דקה

נאמר בזה שיעור כפי השגת ידו או עד חומש מנכסיו, וכמבואר בשו"ע יו"ד ריש סימן רמ"ט, ושעור ממון זה גם חייב ליתן כדי להציל לחצירו שלא ימות, ומש"כ היד רמ"ה והחות יאיר שלא חייב להוציא ממון להציל חצירו, היינו דמקרא דלא תעמוד על דם רעך לא מרבינן לחיוב ממון, דלא היה צריך להוציא לזאת כל ממונו כשאר כל חייבי לאוים, אולם אה"נ שחייב להוציא חומש ממונו או כפי אשר תשיג ידו ככל מצוה דקה, עוי"ל דנפקמ"נ אם כבר נתן חומש לדקה דשוב לא חייב להוציא ממון להציל לחצירו, ומש"כ אם בקרא דלא תעמוד מרבינן גם לחיוב ממון הרי חייב לחזור ולהוציא ממון משום קרא דלא תעמוד, ואינו נפטר בחומש שכבר נתן לדקה, וידעתי דלפ"ו דברייהם קצת סתומים, אולם לכאורה ע"כ שצריך לומר כן, וכמשנ"ת, שו"ר במנחת שלמה ח"ג סימן ק"ג אות ד' דגם לשיטת הרמ"ה שאין צריך להוציא ממון להציל רעהו, מ"מ חייב להוציא חומש ממונו כדי להציל העובר אשר רוצים להפילו, דהרי זה כפדיון השבוי מיד שוביו שהם האשה והרופא המנחת, - ולפ"ו ה"ה שכל הטובע בנהר הרי הוא כשבוי וצריך להוציא חומש ממונו כדי להצילו, והן הן הדברים וכדאמרן. [ובאמת דבשיטת הרמ"ה יש מקום לדחוק דכל כוונתו רק שאין חייב להציל חצירו בממון ידיה אלא חוזר וגובה מיד הבעלים, אולם אה"נ דבאופן שאין יכול לחזור ולגבות מהבעלים מ"מ חייב להציל, אולם בחות יאיר כתב להדיא שאין חייב להוציא ממון, ואם יודע שאין לחצירו להחזיר פטור מלהצילו].

(יד) עוד יש להעיר על הנהו דס"ל שאין חייב להוציא ממון ידיה כדי להציל לחצירו, מהאמור בב"מ סב"א בקיתון ³¹³⁴⁵⁴⁷של מים דס"ל לזן פטורא דיטחו שתייהם וימותו, ור"ע פליג משום דחייך קודמין לחיי חצירך, - הרי דחייב ליתן ממון ידיה כדי להציל לחצירו, אמנם יש לומר דחצירו רוצה לשלם עבור המים ולקנותם הימנו, אלא דאכתי יש לעיין דבמצב זה שנמצאים במדבר בלא מים, וקיתון מים זה הוא הוא המציל, שווה האי קיתון כל הון דעלמא ואין ציד חצירו לשלם עבורם, והדרה הראיה שחייב אדם להציל חצירו בממון ידיה, אכן יש לדון דשוויות המים לא נחשב לפי מצב מקום זה שנמצאים בו עכשו, אלא כפי הערך האמיתי לכו"ע כמה שווה קיתון מים, [וזה ודאי דקיתון מים שבמדבר יקר מקיתון מים שבעיר אולם לא ממחשבים במה שהם

(80) ויעוין באגרות משה יו"ד סימן רכ"ג שכתב בדוואי שחייבים להוציא חומש להציל לחצירו משום חיובא דדקה, וקרא דלא תעמוד על דם רעך אחי לרבויו שחייבים להוציא אפילו לכל ממונו, - ויש כאן חימה גדולה דלפ"ו מ"ע מקשינן בסוגין בטהורין ע"ג, דלחייב להציל חצירו מהא דדרשינן מקרא ד"והשבותו לו" לרבות השבת גופו, הוה ליה לטובא למיפדך טפי דחיפול משום מצוה דקה המפורש בקרא, אמנם יעוין בשו"ת המהרי"ל דיסקין סימן כ"ב דמבואר בדבריו דלעזור לעני בגופו אין בזה משום חיובא דדקה אלא מענינא דחוק, וחיובא דדקה היינו ב"ממונו", עיי"ש, ולפ"ו ליכא למילף מקרא דדקה שיהא חייב להציל חצירו הטובע בנהר, ולכן מקשה הגמ' מדרשא ד"והשבותו לו" לרבות השבת גופו, אמנם לאחר שחייבים לערוך בגופו ולהציל לחצירו משום השבת גופו, שוב ממילא אם צריך להוציא לזאת ממונו [וחצירו עני ולא יוכל להחזיר לו הוצאותיו], הרי חייב בכך עד חומש משום מצוה דקה, וזה שכתב באגר"מ דקרא דלא תעמוד אחי לרבויו דחייב להוציא כל ממונו ולא רק חומש, ודו"ק היטב כי קיטרי בזה טובא.

עמה בסכנת נפול, ואם זיק אחד את קיתון המים ישלם כמחיר קיתון מים דעלמא ולא יותר, ונמצא שיכול חצירו לשלם עבורו, ואין מהתם רחיה שצריך להציל חצירו בממון ידידה, - אמנם עדיין לא הועלנו בזה דסו"ס אם צריך אחד להציל חצירו בנפש ידידה וישתו שניהם וימותו כ"ש שחייב להציל חצירו בממון ידידה, [וזלזל דנימא דנפש ידידה הוה מידי דממילא, ומה שנותן לחצירו היינו רק הקיתון מים, ולפ"ז מודו היד רמ"ה והחומ

הערה

יחיד שחייב להתעסק ולהציל חצירו הגם שעי"ז יהא לו הפסד ממון, ורק להציל חצירו בממונו ס"ל דמיפטור, ועיי"ש בחות יחיד בסוגריים שכבר העיר מסוגין דקיתון, אכן כבר כתבנו לעיל בזה ה' דבמעשה דקיתון כל שלוקח המים לעצמו חשיב כגורם למיתה לחצירו ולכן חמירא טפי, וא"ל להוכיח מהתם דגם חייב להוציא ממון או לסכן נפשו כדי להציל לחצירו הטובע בנהר.

כדי להציל לחצירו, - ורבו הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי דכלל ל"ש לדון כהאי ק"ו, שהרי מלכות הקבוע להם זמן דוחות שבת [עיי' ביומא ג,א ובשבת קלא,ב] ומ"מ אין צריך להוציא במצוה טפי מחומש, - יש להוסיף עוד דעשה דוחה ל"ת, הגם דכל"ת צריך ליתן כל ממנו, ובעשה רק חומש, וע"כ שבה שדוחה חד לאידך ליכא למילף מינה על שעור החיוב, - ודברי הריקאנטי ז"ע רב לישראל. [ועיי' במנחת שלמה ח"ג סימן ק"ו אות ד' מש"כ בהאי ק"ו].

הערה

(טו) והנה הש"ך ביו"ד בסימן קנ"ז אות ג' כתב שאין אחד חייב להפסיד אבר כדי שלא לעבור בלאו, וזיין שם הש"ך לשו"ע באו"ח בסימן שכ"ח סעיף י"ז דמשום סכנת אבר אסור לחלל שבת, והדברים סתרי אהדדי במוכ"ד, ועמד בזה בפמ"ג במשנ"ז בסימן שכ"ח ס"ק ו' וכתב דדברי הש"ך נאמרו בשאר חייבי לאוים, אבל שבת חמירא ומיתסר בסכנת אבר, וזה דוחק דמנא ליה להש"ך לחלק בהכי, ויעוין באגר"מ ביו"ד ח"ב סימן קע"ד ענף ד' דחילק בין אדם שכבר יש לו סכנת אבר וצא להתרפאות ע"י חלול שבת דמיתסר, לבין שכופהו אדם לחלל שבת ובאם לא יתחוך לו אבר דחשיבא כאונס ושרי, - אמנם מדברי הריקאנטי מוכח שאסור לחלל שבת גם באופן זה שכופהו האדם לכך, דאם נימא דכגון דא שרי לחלל שבת א"כ בטל הק"ו שיהא חייב לקצץ אבר כדי להציל לחצירו, וכמוכח.

(טו) אמרנו להעתיק כאן לדברי הריקאנטי אות ח"ע אם חייב אחד להפסיד אבר כדי להציל לחצירו, כי אין הספר מצוי ביד כל אדם, [והיה אחד מן הראשונים] "אם אמר השלטון לישראל הנה לי לקצץ לך אבר אחד שאינך מת ממנו או אמיא ישראל חברך י"א שחייב להניח לקצץ לו האבר הואיל ואינו מת, וראי' מדאמרין בע"ז החש בעינו מותר לכחלה בשבת [משום דהוה פקו"נ] דשורייקי דעינא בליבא חלו, משמע הא אבר אחר לא, והשתא יבוא הנידון מק"ו ומה שבת שחמורה שאין אבר אחד דוחה אותה היא נדחית מפני פקו"נ, אבר אחד שנדחה מפני שבת אינו דין שנדחה מפני פקו"נ, עכ"ל, (81) יש כאן חימה, דיעוין בסנהדרין עג,א דמקשינן למאי אינטריך קרא דלא תעמוד על דם רעך תיפול"ל משום דמרבין באצידה והשבותו לו לרבות השבת גופו, ומשני דאי מהתם הו' אמינא דהני מילי למטרע בגופו אבל אינו חייב לשכור פועלים ולהוציא ממנו, - והרי גם לענין להוציא ממון נימא האי ק"ו משבת, דמה שבת החמורה שאינה נדחית מפני הפסד ממון נדחית לפקו"נ, ממון שנדחה מפני שבת אינו דין שנדחה מפני פקו"נ, ומוכח ע"כ דל"ש כהאי ק"ו, ועעמא דמילתא דהאי דינא דוחי בהם שמוחר לחלל שבת לפקו"נ, היינו רק "היתר", דליכא איסורים דחורה במקום פקו"נ, אבל אין בכך "חיוב" להציל לחצירו, ויסוד החיוב להציל לחצירו הוא משום לא תעמוד על דם רעך, ושפיר י"ל שאינו חייב להפסיד אבר ידידה

להשיבה לצעליה אבל מי שאצדה לו פרה בשדה אין מחויבים שכיניו ויודעו לילך ולחפשה גם אם משערים שימצאוה, דרק כשרואה אצידה אז עובר בלא חולל להתעלם וגם נצטוו להשיבה, אבל לילך ולחפש האצידה לא שמענו, [ושאלמי לדבר זה

(ז) יעוין בסוגין בסנהדרין עג,א דמקשינן למאי אינטריך קרא דלא תעמוד על דם רעך ותיפול"ל מדכתיב בקרא דאצידה והשבותו לו, ומרבין גם לאצידת גופו, - יש כאן מקום לעיון, דהנה לענין אצידה רק מצוה דאם רואה אצידת חצירו צריך

(81) והוא כל זאת כהאי לישנא ברדב"ז ח"ג תשובה אלף נ"ב בלא שהזכירו, וכתב עליו "שאין עושין מן הדין", - והדברים סתומים דכגון דא ל"ש אין עושין מן הדין שהרי ל"ה עונש דבית דין אלא שעור בהחיות להציל חצירו, והנה מצוה כיוצא" בסנהדרין עג,א לענין רודף לעבור ע"י שלא מילין אותו בנפשו מק"ו דרואה לפי שאין עושין מן הדין, אכן שאני התם דאמנם ל"ה עונש דבית דין אבל מ"מ עיקר דין הריגת רודף הוא דין עונש דחייבה רחמנא קטלא, וכדיאלר כן נגודע ביהודה קמא חו"מ סימן ס' עיי"ש, אבל החיוב להציל חצירו ל"ה עונש אלא שעור בחיוב המצוה ובכגון דא ל"ש הכלל שאין "עושין מן הדין". שו"ר בחידושי החתם סופר בכתובות ס"א ע"ב שכבר עמד בזה על תשובת הרדב"ז והאריך בהאי ענינא, [ומה שהקשה מבריימא דבן פטורא, נחישב בדבריו לעיל אות ט'].
הדפסה ברובלוצית מסך - להדפסה איכותית הדפס ישירות מן החברה

לרצנו הגר"ח קניבסקי שליט"א, והשיב באגרתו "מסתבר שאין בזה מנות השבת אצידה", וכמו"כ לכאורה נראה דאם שמענו מעכו"ם שראה אצידה בשדה אין מחויבים במנות השבת אצידה, ורק כאשר מוצאים האצידה אז מזהירים בלא חול להחמיר ובהשגב תשיבם, - אולם לענין הלכה נפשות אם יודע שחזירו חושה במדבר יש סכנה שימות בנמא לפוס פשטא חייבים לחפש אחריו ולהצילו, וא"כ שפיר אינטריך קרא דלא תעמוד על דם רעך למילתא כגון דא, ומאי מקשינן בגמרא דחיפוי"ל משום אצידה גופו, והגם די"ל דקושיה הגמרא על הברייתא דתניא ד'רואה' לחזירו דטובע בים, ובה שפיר מקשינן דחיפוי"ל משום אצידה גופו, אולם סו"ס אחתי תיקשי היאך מרבינן מקרא דלא תעמוד דחייב למיטרה ולאגורי, והרי קרא דלא תעמוד אינטריך באופן שחזירו חושה במדבר שמחויב לילך ולחפשו, [ויעין בחידושי הר"ן וכן במהר"ם שם בסנהדרין דכתבו דהא דמרבינן מקרא דלא תעמוד דחייב למיטרה ולאגורי היינו רק משום דהקרא מיתרא], ובמנ"ח מזה רל"ז אות ב' הקשה כהא מילתא דנפקמ"נ לענין מאבד עצמו לדעת, והוכיח מינה דגם משום לא תעמוד על דם רעך לא מזהירים בכה"ג, - וקשה טובא לומר דנאמח גם מקרא דלא תעמוד על דם רעך לא למדנו אלא כשרואה לחזירו דהולך וטובע דאסור לעמוד על דמו אלא חייב להצילו אבל לילך ולחפש היכן הוא חזירו כדי להצילו ליכא חיובא.

(י) וזכינו בזה לדברים במכתב שקיבל אלאמו"ר ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א [אשר הנידון היה אם חייבים לפרסם שמה של אשה מופקרת שיש בה את המחלה כדי שעי"ז

יזהרו האנשים ממנה], וז"ל: בסנהדרין עג,א שנינו מנין לרואה את חזירו שהוא טובע בנהר שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך, והא מהכא נפקא מהתם נפקא אצידה גופו מנין ת"ל והשבותו לו, אי מהתם הו"א בנפשיה אבל מיטרה ולאגורי לא קמ"ל, - מבואר שאין הדבר בין מנות השבת גופו להשבת ממונו אלא בזה של מיטרה ולאגורי ומו לא, ובגדון דידן שלא מדובר בטביעה לפנינו והידיון הוא אם יש לדאוג לאלו הפרוצים שמא יהיה בזה הבלה, על זה שפיר אמרינן הלעטוהו לרשע וימות, עכ"ל, ויש לעיין אם בגדון דלעיל כאשר שמענו שנאבד אחד במדבר נמי הוה הכי דכיון דל"ה טביעה בפנינו אין חיוב להצילו, או אפשר דכל שיודעים על אדם שכבר נאבד חשיבא כטביעה בפנינו ולא בעינן בפנינו ממש, ושאני בזההו איתתא דאין כאן עתה טביעה כלל, ורק דאולי נוכל להציל אנשים שבעתיד יסתכנו על ידה, ובה דן מרן הגרי"ש"א שליט"א דאין בזה משום לא תעמוד על דם רעך, ויתכן עוד דגם בפרשתא דאצידה אם שמענו שאבדה בזהמה חייבים לחפשה והגם דל"ה בפנינו ממש, מ"מ כל שיודע שנאבדה ובידו לחפש ולמוצאה הוה ג"כ בכלל לא חול להחמיר, וז"ע, עוד יש לעיין לפ"י במחזקים שחדרו למקום ישוב או אריה שברח מכלבו האם חייבים משום לא תעמוד ללודם שהרי גם הכא לכאורה ל"ה טביעה ב"פנינו", רק שיש דבר שעלול להזיק, [אמנם זה ודאי דגם במקום דל"ה טביעה בפנינו ואין כאן משום לא תעמוד, מ"מ מותר לחלל שבת וכדנחבאר לעיל בסימן א' דהיתר ד'וחי בהם" לא תליא בחיובא דלא תעמוד].

סימן נו

בביאור דברי המג"א שחייב אדם לסבול צער ולא לגלות למלכות היכן מתחבא חבירו

קנ"ו שדקדק מדקאמר רש"י הני נשי דעתן קלות, והרי הדין פשוט במקומו", - והנה אין כאן השגה על המג"א דכבר הבאנו בסימן הקודם דנפיש רבאומא דס"ל שאין אדם חייב להוציא טפי מחומש כדי להציל את חזירו, וע"כ דמש"כ רש"י חוזר על כל צדדין להצילו היינו בטרחא והוצאת ממון עד חומש, וגם להנהיג דס"ל שחייב אדם להוציא כל ממונו להציל חזירו מ"מ י"ל דצער הגוף הוא חמור לאדם טפי מהפסד ממונו, וכן נקט לדינא באגרות משה שהבאנו שם בסימן הקודם דכל שהצער שקול אצלו טפי מכל ממונו שאינו חייב להציל את חזירו, ואין כוונת רש"י חוזר על כל "כל צדדין" כפשוטו, שהרי כתב הרדב"ז שאין צריך לסקן אבר כדי להציל חזירו, וא"כ אפשר דגם אין חייב לסבול צער להציל חזירו, וחוזר על כל צדדים היינו בטירחא והפסד ממון לחודא, ובאמת דגם מש"כ המג"א שצריך לסבול צער כדי שלא

(א) אמרינן בשבת לג,ב שמלכות רומי רצתה להרוג לרש"י כיון שדיבר בגנותם, והלך עם בנו והתחבא בבי מדרשא, והיו נשותיהן מביאים להם זרכי אכילתן, ואח"כ הרומאים השתדלו יותר למוצאם, ואמר ר"ש לבנו נשים דעתם קלות דילמא מצערי להו ויגלו להם את מקומנו, והלכו והתחבאו במערה, - וכתב המג"א סוף סימן קנ"ו [וציין לדבריו רע"א בגליון הש"ס, וכן בהגהותיו בשו"ע ציו"ד בסימן קנ"ז] "משמע שמוחר לו לברוח כשיש סכנת נפשות אע"פ שמחוך זה גורם צער לחזירו, ומשמע שהוא מחויב לסבול צער כדי שלא יהרג חזירו בחנם", - וכתב על דבריו בהעמק שאלה פרשת שלח סימן קכ"ט אות ד' "הא ודאי שמחויב אדם לקבל כל צער שבעולם להציל נפש כדאיתא בסנהדרין עג,א מנין לרואה את חזירו שהוא טובע בנהר, ועיין ברש"י אלא חוזר על כל הצדדין להצילו, והחימה על המג"א סימן